

Examen VWO
2017

tijdvak 1
woensdag 17 mei
13.30 - 16.00 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 29 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Series en herhalingen

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 8

De kunstcriticus en kunstenaar John Ruskin bezocht de Franse stad Rouen verschillende keren. Tijdens een van zijn bezoeken, rond 1850, kocht hij daguerreotypes van de kathedraal van Rouen en van de kerk Saint-Maclou. Je ziet enkele hiervan op afbeelding 1 en 2.

Over die nieuwe techniek schreef Ruskin: "... en zeker daguerrotypes gemaakt bij schitterend zonlicht zijn geweldig. Het is bijna alsof je de gebouwen kunt aanraken."

Over het algemeen waardeerden kunstenaars en theoretici in de negentiende eeuw de daguerreotype en de fotografie niet als kunst.

- 1p 1   1   Waarom werd de daguerreotype destijds niet als kunst gezien?
De daguerreotype
- A   had de functie van amusement.
  - B   kon in grote aantallen worden afgedrukt.
  - C   was er alleen in zwart-wit (met achteraf toegevoegde kleur).
  - D   was het resultaat van een technisch procedé.

Tussen 1892 en 1894 werkte Claude Monet aan een serie van meer dan dertig schilderijen van het westportaal van de kathedraal van Rouen. Monet had een kamer gehuurd met uitzicht op de kathedraal om van daaruit aan de schilderijen te werken. Hij nam de werken mee naar zijn atelier in Giverny om ze verder uit te werken. Op afbeelding 3, 4 en 5 zie je drie schilderijen uit deze serie.

Zowel in de schilderijen die Monet maakte als in de daguerreotypes die Ruskin kocht, is er ingezoomd op de kathedraal, waardoor een uitsnede ontstaat. Monet was om andere redenen geïnteresseerd in een uitsnede dan Ruskin.

- 2p 2   2   Geef zowel voor Monet als voor Ruskin aan waarom hun belangstelling uitging naar een uitsnede.

In 1895 exposeerde Monet twintig van zijn schilderijen in de kunsthandel van Paul Durand-Ruel in Parijs. Zijn schilderijen werden over het algemeen goed ontvangen. Er waren echter ook critici die het motief (een kathedraal) niet bij deze serie vonden passen.

- 1p 3   3   Geef een argument om deze kritiek te ondersteunen.

In 1969 maakte Roy Lichtenstein een serie schilderijen en zeefdrukken naar Monets schilderijen van de kathedraal van Rouen. Hij baseerde zijn werk op reproducties van Monets werk in tijdschriften. Op afbeelding 6 zie je een van de geschilderde drieluiken uit Lichtensteins serie: *Rouen Cathedral, seen at three different times of the day, Set V*.

Monet en Lichtenstein maakten beiden schilderijen in series. De mate waarin die series systematisch zijn, is verschillend. Je zou kunnen stellen dat Lichtenstein veel systematischer te werk ging dan Monet, bijvoorbeeld in het kleurgebruik.

- 2p 4 Geef nog twee argumenten waardoor Lichtensteins werk systematischer te noemen is dan dat van Monet. Betrek telkens het werk van beide kunstenaars in je antwoord.

De keuze van Lichtenstein voor Monets serie van de kathedraal van Rouen is te verklaren vanuit Lichtensteins interesse in de massacultuur.

- 2p 5 Geef, vanuit Lichtensteins interesse in de massacultuur, twee redenen waarom hij koos voor dit werk van Monet.

Rouen Cathedral van Roy Lichtenstein lijkt op verschillende manieren te verwijzen naar tradities uit de kunstgeschiedenis. Zo verwijst het naar de traditie van het schilderen van kerken en kathedralen.

- 3p 6 Noem nog drie verwijzingen naar tradities uit de kunstgeschiedenis in dit werk van Lichtenstein.

Op afbeelding 7 zie je *32 Campbell's Soup Cans* van Andy Warhol uit 1962. Hij toonde dit werk in de Ferus Gallery in Los Angeles. Het werk bestaat uit 32 zeefdrukken die kleine variaties vertonen in kleur en in de etiketten. Tijdens de expositie werden de zeefdrukken los te koop aangeboden voor \$100 per stuk.

Irving Blum, eigenaar van de Ferus Gallery, kocht de hele serie. Een verklaring hiervoor is de mogelijke winst die Blum voorzag: hij zag de vernieuwende waarde van dit werk van Warhol en gokte op een toekomstige prijsstijging.

- 3p 7 Geef nog drie verklaringen waarom Blum de hele serie opkocht.

In een interview zei Warhol over zijn Campbell's Soup-schilderijen:
"Ik zou willen dat ik bij het idee gebleven was van steeds hetzelfde schilderij maken, zoals het soepblik, en nooit meer een ander maken. Als iemand er een wilde, dan maakte je er gewoon nog een ..."

Met deze uitspraak rekende Warhol af met het romantische beeld van de kunstenaar dat stamt uit de negentiende eeuw.

- 3p **8** Noem drie aspecten van dit romantische beeld van de kunstenaar waarmee Warhol hier afrekent. Geef daarbij aan op welke manier dit blijkt uit zijn uitspraak.

32 Campbell's Soup Cans is te beschouwen als een reactie van Warhol op eerdere ontwikkelingen, stijlen en stromingen in de kunst van de twintigste eeuw.

- 2p **9** Licht dit toe door
- twee van deze ontwikkelingen, stromingen of stijlen te noemen en
  - daarbij aan te geven op welke manier Warhol erop reageerde.

figuur 1

persbericht van de Gagosian Gallery (vertaald)

GAGOSIAN GALLERY

December 14, 2011

PRESS RELEASE
GAGOSIAN GALLERY

DAMIEN HIRST:
The Complete Spot Paintings 1986-2011

Opening Thursday, January 12, 2012

Gagosian Gallery organiseert een wereldwijde tentoonstelling met een overzicht van vijftig jaar *Spot Paintings* van Damien Hirst.

Ik ben altijd een kolorist geweest. Ik heb altijd een onmetelijke liefde voor kleur gevoeld ... ik bedoel dat ik kleur op zichzelf gewoon heen en weer schuif. En van daaruit ontstonden de *Spot Paintings* - om een structuur te creëren en met die kleuren bezig te zijn, zonder verder iets te doen. Ineens had ik het. Het was gewoon een manier om het plezier van kleur vast te leggen.

- Damien Hirst

Gagosian Gallery presenteert met trots *Spot Paintings, het complete overzicht 1986-2011* van Damien Hirst.

De tentoonstelling zal gelijktijdig plaatsvinden in de 11 vestigingen van de Gagosian Gallery in New York, Londen, Parijs, Los Angeles, Rome, Athene, Genua en HongKong. De wereldwijde opening vindt plaats op 12 januari 2012. Het merendeel van de schilderijen is in bruikleen van particuliere eigenaren en van musea, meer dan 150 bruikleengevers uit twintig verschillende landen. Opgezet als één tentoonstelling op verschillende locaties. *Spot Paintings, het complete overzicht 1986-2011* maakt gebruik van dit demografische gegeven om de inhoud van elke tentoonstelling lokaal te bepalen.

In 2012 exposeerde Damien Hirst wereldwijd gelijktijdig 331 *Spot Paintings* (*Stippenschilderijen*). Sinds 1986 heeft Hirst deze schilderijen gemaakt of laten maken door assistenten. De *Spot Paintings* variëren van een kleine halve spot, tot werken met meer dan duizend spots. Op afbeelding 8 zie je enkele Spot Paintings.

Bekijk figuur 1 en afbeelding 8.

Damien Hirst maakt geen geheim van zijn bewondering voor Andy Warhol.

3p **10** Beschrijf voor elk van onderstaande gebieden een overeenkomst in kunstenaarschap tussen Hirst en Warhol:

- de werkwijze,
- het spreken over kunst en
- de houding ten aanzien van commercie.

Arthur Danto beschreef Warhols werk als het einde van de kunstgeschiedenis. Er was volgens Danto geen vaste vorm meer waar een kunstwerk aan moest voldoen: bij Warhol was het uiterlijke verschil tussen wel-een-kunstwerk en niet-een-kunstwerk opgeheven. Nu deze stap in de kunstgeschiedenis was gezet, kon er geen nieuwe stap meer volgen. Dit betekende volgens Danto dat elk volgend kunstwerk niet meer dan een herhaling van zetten zou zijn.

Toch kun je je afvragen of Hirsts werk een herhaling van zetten is of dat zijn werk dat van Warhol overtreft.

2p **11** Geef voor beide stellingnames (herhaling en overtreffing) een argument.

Het voorbeeld van Palladio

Vragen bij afbeelding 9 tot en met 14

De Italiaanse architect Andrea Palladio ontwierp verschillende landhuizen in de omgeving van Venetië. Op afbeelding 9 en 10 zie je een van zijn beroemdste ontwerpen: de Villa Rotonda uit 1556.

Palladio maakte studie van verschillende Romeinse bouwwerken. Op figuur 2 zie je een foto van een Romeinse tempel die Palladio heeft bestudeerd.

figuur 2

Palladio heeft bouwelementen van dergelijke Romeinse tempels op een eigen wijze toegepast in de Villa Rotonda.

3p 12

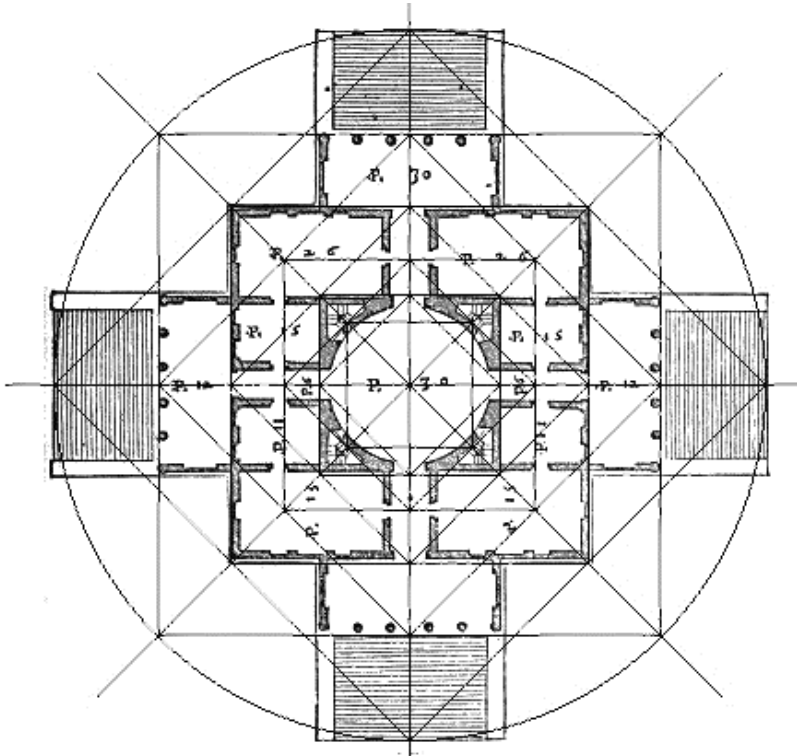
Licht dit toe door:

- (op basis van figuur 2) drie van deze bouwelementen te noemen en
- daarbij telkens aan te geven op welke manier Palladio ze op eigen wijze toepast in het exterieur van de Villa Rotonda.

In 1786 noteerde Goethe tijdens zijn Italiaanse reis het volgende over Palladio's architectuur: "Er is iets waarlijk goddelijks in zijn constructies."

Palladio ontwierp op basis van een aantal vaste maatverhoudingen, onder andere 1:2, 1:4 en 3:5. Op die manier streefde hij naar de 'divina proportio' (goddelijke maatverhouding).

figuur 3

Op figuur 3 zie je de plattegrond van de Villa Rotonda. In de tekening is aangegeven dat de proporties van de verschillende delen van het gebouw bepaald worden door de cirkel en het vierkant.

- 2p 13 Geef twee voorbeelden van de manier waarop de cirkel en/of het vierkant de verhoudingen bepalen.

Palladio ontleende ideeën over de ideale maatverhoudingen in de architectuur onder andere aan de theorieën van Vitruvius en de renaissance-architect Alberti. In deze theorieën gold de cirkel als de ideale vorm.

- 2p 14 Geef twee redenen waarom de cirkel werd beschouwd als de ideale vorm.

figuur 4

Op figuur 4 zie je hoe de Villa Rotonda is gelegen. Palladio schreef het volgende over de ligging van deze villa: "Ze ligt op een gemakkelijk toegankelijke kleine heuvel [...] en wordt omringd door aangename heuvels die eruitzien als een zeer groot theater [...]."

Bij het ontwerp, waaronder de plaatsing van het gebouw, ging Palladio uit van de omgeving.

Bekijk afbeelding 9 en 10 en figuur 4.

- 3p **15** Beschrijf drie aspecten van het ontwerp en/of de plaatsing van de Villa Rotonda waaruit blijkt dat Palladio uitging van de omgeving.

Palladio maakte aan het begin van zijn carrière als architect vele reizen naar Rome, waar hij (restanten van) klassieke gebouwen opmat en in beeld bracht, ruïnes natekende en getekende reconstructies maakte van deze gebouwen. In 1554 publiceerde Palladio *L'antichità di Roma*, een gids met tekeningen en beschrijvingen van antieke gebouwen in Rome.

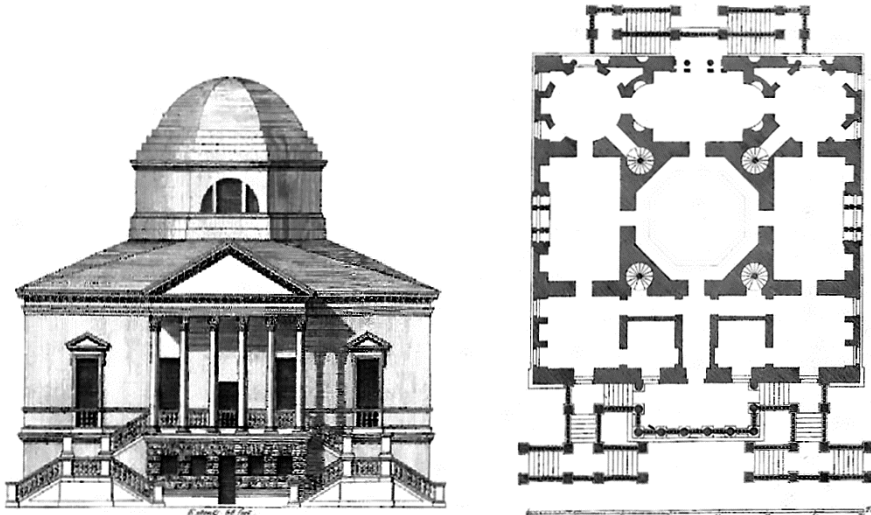
Voor architecten in Palladio's tijd was een bezoek aan Rome onder andere van belang vanwege het bestuderen van de architectuur uit de klassieke oudheid.

- 1p **16** Geef nog een reden waarom een bezoek aan Rome destijds van belang kon zijn voor een architect.

In 1570 gaf Palladio het boek *Quattro Libri dell'Architettura* (*De vier boeken van de architectuur*) uit. Hierin staan tekeningen en beschrijvingen van beroemde klassieke gebouwen en van door Palladio zelf ontworpen villa's en kerken. Daarnaast bevat het door Palladio geformuleerde theoretische uitgangspunten voor het ontwerpen van gebouwen.

- 3p 17 Deze publicatie was om verschillende redenen van belang voor Palladio. Geef drie van deze redenen. Laat de winst uit verkoop van het boek buiten beschouwing.

figuur 5

De Engelse architect Lord Richard Boyle Burlington ontwierp in 1729 het Chiswick House. Op afbeelding 11 zie je de voorgevel, op figuur 5 zie je een tekening van de voorgevel en de plattegrond.

Burlington liet Chiswick House bouwen op zijn landgoed om er voorname gasten te ontvangen. De voorgevel van het gebouw is afgestemd op deze doelstelling. Zo kon Burlington vanaf het bordes zijn gasten zien aankomen en ontvangen.

- 2p 18 Geef nog twee voorbeelden waaruit blijkt dat de voorgevel afgestemd is op het ontvangen van gasten.

De Villa Rotonda en verschillende Romeinse bouwwerken, waaronder het Pantheon en de thermen van Diocletianus, gelden als inspiratiebron voor het Chiswick House. De Engelse architectuurhistoricus Richard Hewlings schrijft het volgende over Chiswick House: "Het was Burlingtons bedoeling om een Romeinse villa te ontwerpen, niet een renaissancepastiche."

- 2p 19 Geef een argument waarmee je aantoont dat Burlington wél slaagde in deze bedoeling. Geef vervolgens een argument waarmee je aantoont dat hij niet slaagde in deze bedoeling.

In 2012 vond de dertiende architectuurbiënnale plaats. De Britse inzending bestond uit het project *Museum of Copying*. Onderdeel van deze inzending was de installatie *Villa Rotonda Redux* van het Engelse architectenbureau FAT (Fashion, Architecture, Taste). Het betreft een model van de Villa Rotonda van Palladio.

Op afbeelding 12 zie je een schematische weergave van de vervaardiging van de *Villa Rotonda Redux*. De vijf meter hoge installatie is te zien op afbeelding 13 en 14. Op figuur 6 is een gedeelte van de binnenzijde van de installatie te zien.

figuur 6

De installatie is een architectonisch object te noemen waarin verschillende tegenstellingen een rol spelen. Letterlijk staan twee delen tegenover elkaar. Daarnaast is er een tegenstelling tussen ruwe en gladde oppervlaktes.

3p **20** Noem nog drie tegenstellingen die zichtbaar zijn in deze installatie.

De directeur van FAT, Sam Jacobs, zegt het volgende over *Villa Rotonda Redux*: "Er bestaat een geschiedenis van kopieën van de Villa Rotonda die belangrijke markeerpunten zijn geworden in de cultuur van de architectuur. We hopen deze geschiedenis uit te breiden en te onderzoeken [...]."

Gesteld kan worden dat Sam Jacobs/FAT zich met dit project mengt in een (actuele) discussie over de rol van de architect.

2p **21** Benoem deze actuele discussie én geef vervolgens aan, op basis van *Villa Rotonda Redux*, welke positie Jacobs/FAT daarin inneemt.

Typische tafels

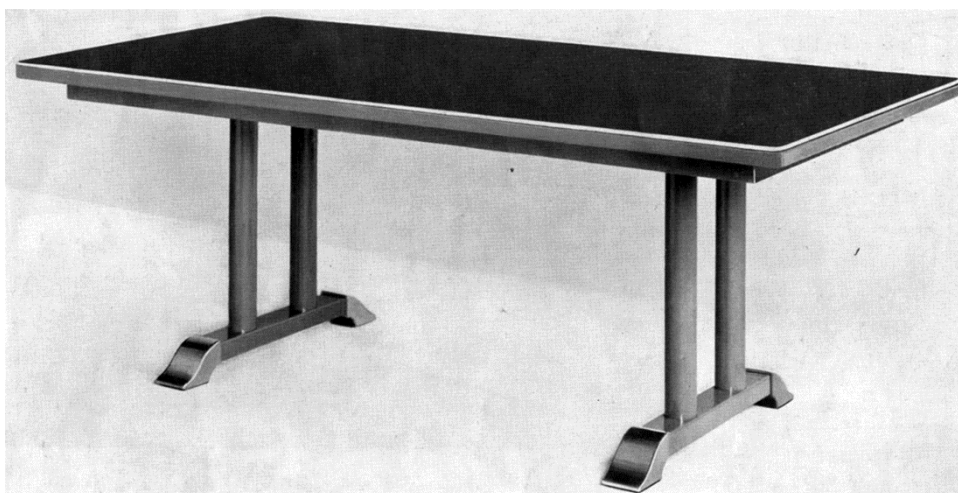

Vragen bij afbeelding 15 tot en met 21

In 1981 presenteerde een groep jonge Italiaanse ontwerpers zich op de meubelbeurs in Milaan onder de naam Memphis. Op afbeelding 15 zie je *Tartar (Tartaar)*, een tafel ontworpen in 1985 door Ettore Sottsass, de oprichter van deze groep. De tafel is gemaakt van hout bedekt met kunststoflaminaat.

Memphis werd opgericht uit onvrede met het modernistische design dat internationaal toonaangevend was. Op figuur 7 zie je een voorbeeld van een modernistisch ontwerp: een vergadertafel van Gispén uit 1949. Het tafelblad van hout met linoleum rust op een onderstel van metaal.

figuur 7

Met *Tartar* ging Sottsass in tegen enkele principes van modernistische vormgeving.

- 3p **22** Noem drie principes van modernistische vormgeving en geef bij elk principe aan op welke manier Sottsass ertegenin ging. Laat het kleurgebruik buiten beschouwing.

Sottsass schreef in 1983 het volgende over Memphis: "Het grondidee was [...] te onderzoeken of er andere mechanismen, wegen, vereenvoudigingen zijn, om een nieuwe omgeving te ontwerpen, [...] een maatschappij voor te stellen die anders gericht is, een maatschappij met andere hiërarchische structuren, andere organen, andere relaties, een andere liefde, een andere vooruitgang, andere verhoudingen [...]. Het gaat er mij om een soort iconografie van de niet-cultuur voor te stellen, een cultuur die niemand toebehoort (dus ook geen cultuur van het anonieme) veeleer de iconografie van een niet-gebruikelijke en niet-buikbare cultuur."

De catalogus die Memphis in 1981 uitbracht bestond vrijwel uitsluitend uit afbeeldingen van ontwerpen en had de uitdagende titel *Memphis: The New International Style (Memphis: De Nieuwe Internationale Stijl)*. Deze titel was deels ironisch bedoeld.

- 2p **23** Leg dit uit door een argument te geven aan de hand van het citaat van Sottsass én door een argument te geven aan de hand van het werk *Tartar*.

Sottsass heeft zich voor *Tartar* naar eigen zeggen laten inspireren door de installatie *Bedroom Ensemble* (1963) van de popart kunstenaar Claes Oldenburg. Je ziet de installatie op afbeelding 16. Deze installatie is een soort decorbouw: de basis van de meubels is hard, de voorwerpen hebben een afgeschuinde vorm, alsof ze driedimensionale uitvoeringen zijn van een perspectieftekening. De bekleding is van kunstleer, neppont en kunststof met marmermotief. Rechts aan de muur hangen kleine reproducties van schilderijen van Jackson Pollock.

Oldenburg leverde met deze 'zachtste kamer in het huis, die het minst geassocieerd wordt met bewust denken' op verschillende manieren commentaar op de doelstellingen van abstract expressionistische kunst.

- 3p **24** Geef drie manieren waarop Oldenburg met *Bedroom Ensemble* commentaar leverde op pretenties van het abstract expressionisme.

Bedroom Ensemble vormde een inspiratiebron voor Sottsass omdat het een interieurontwerp betreft.

- 2p **25** Noem nog twee kenmerken van *Bedroom Ensemble* die een inspiratiebron vormden voor Sottsass. Geef daarbij per kenmerk aan waarom dit interessant was voor Sottsass.

Op afbeelding 17 zie je een tafel uit 2001 van Piet Hein Eek. De tafel is gemaakt uit sloophout, bewerkt (geschuurd) en voorzien van een laklaag. Eek toonde zijn eerste ontwerpen van sloophout bij Droog Design.

De ontwerpen van Droog Design worden vaak gezien als een reactie op het design van Memphis, maar Renny Ramakers - medeoprichter van Droog Design - was in 2003 niet negatief over deze Italiaanse groep van ontwerpers. Ramakers noemde Memphis onontbeerlijk, omdat het een artistieke vrijheid inluidde die tot dat moment ongekend was onder ontwerpers: "Beleving werd opeens een belangrijk begrip, daar heeft Memphis veel mee te maken gehad."

Bekijk afbeelding 15 en 17, en figuur 7.

Je kunt stellen dat de tafel van Piet Hein Eek enerzijds het modernisme van Gispens volgt en anderzijds het postmodernisme van Sottsass.

- 2p **26** Noem van zowel het modernisme als van het postmodernisme een kenmerk dat zichtbaar is in Eeks ontwerp. Beschrijf daarbij per kenmerk hoe het zichtbaar is in Eeks ontwerp.

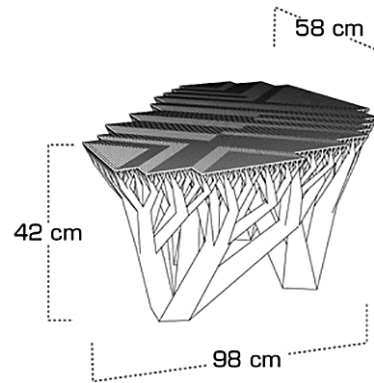
Het werk van Piet Hein Eek heeft veel navolging gekregen. Op afbeelding 18 en 19 zie je voorbeelden van sloophouten tafels die afkomstig zijn uit andere werkplaatsen dan die van Eek. Dergelijke kopieerpraktijken worden in onze tijd vaak negatief beoordeeld. In de zeventiende eeuw hadden kunsttheoretici echter een andere kijk op deze praktijk van kopiëren.

- 2p **27** Geef voor de tafels op afbeelding 18 en 19 afzonderlijk aan welk oordeel zeventiende-eeuwse kunsttheoretici erover zouden geven. Geef daarbij telkens aan op welke manier dit oordeel past in hun theorie.

figuur 8

figuur 9

Op afbeelding 20 zie je de koffietafel *Fractal Table* (ontwerp 2007-2009, uitvoering 2011) van het Duitse ontwerpersduo Werteloberfell. Afbeelding 21 toont een detail van het tafelblad. Het duo heeft zich bij dit ontwerp laten inspireren door de drakenbloedboom (figuur 8). Een ontwerptekening zie je op figuur 9.

Het 'printen' van deze tafel gaat als volgt: in een grote metalen bak wordt laag voor laag (0,1 mm dik) vloeibaar kunstharz aangebracht. Elke laag wordt door middel van computergestuurde laserstralen verhard, en wel op de plekken die overeenkomen met de horizontale laag in het ontwerp.

De ontwerpers hebben de drakenbloedboom als inspiratiebron gebruikt voor de koffietafel.

- 2p 28 Geef twee redenen waarom juist deze boom voor de ontwerpers inspirerend moet zijn geweest.

De concepten 'natura naturans' (scheppende kracht van de natuur) en 'natura naturata' (hetgeen de natuur heeft voortgebracht) spelen een rol in de kunsttheorie van de renaissance. De vraag was of de kunstenaar het voorbeeld voor zijn kunst moest zoeken in het eerste, of juist in het tweede concept. Giorgio Vasari en Leonardo da Vinci waren van mening dat goede kunst de natuur zou kunnen overtreffen door uit te gaan van de scheppende kracht van de natuur.

Je kunt je afvragen of *Fractal Table* in de ogen van Vasari en DaVinci een geslaagd kunstwerk is.

- 2p 29 Geef een argument waarom zij *Fractal Table* geen geslaagd kunstwerk zouden vinden. Geef vervolgens een argument waarom zij de tafel juist wel een geslaagd kunstwerk zouden vinden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.